Journal of Applied Researches in Geographical Sciences
Print ISSN: 2228-7736 Online ISSN: 2588-5138
https://jgs.khu.ac.ir/

Presenting the model of realizing the right to the city based on the network analysis process (ANP) in the raw-towns of West Mazandaran

Reza Soltanmaleki[1] | Masoud Elahi[2]✉ | Zohreh Davoudpour[3]

1. PhD student, Department of Urban Planning, Qazvin Branch, Islamic Azad University, Qazvin, Iran. **Email:** reza.soltanmaleki.1990@gmail.com
2. Corresponding author, Assistant Professor, Department of Urban Planning, Qazvin Branch, Islamic Azad University, Qazvin, Iran. **Email:** m_elahi@qiau.ac.ir
3. Associate Professor, Department of Urban Planning, Qazvin Branch, Islamic Azad University, Qazvin, Iran. **Email:** zdavoudpour@yahoo.com

Article Info

Article type:
Research Article

Article history:
Received
2022/10/31
Received in revised
2022/12/01
Accepted
2023/01/28
Pre-Published
2023/01/28
Published online
2025/03/21

Keywords:
right to the city,
raw city,
network analysis process,
(ANP),
west of Mazandaran.

ABSTRACT

Idealism for urban living necessitates the establishment of infrastructure and a platform that considers all stakeholders, including managers, planners, and citizens, regardless of their social and economic backgrounds, social class, gender, etc. This concept is encapsulated in the notion of the right to the city. However, implementing this concept can pose challenges in smaller cities with more unfavorable conditions. Hence, this research aims to introduce a model for actualizing the right to the city based on the Analytical Network Process (ANP) in the rural cities of western Mazandaran. The current study is categorized as applied research. The statistical population for this study comprised urban experts (chosen through the Delphi technique with a sample size of 25). Alongside on-site observations, information was gathered utilizing the fundamental maps of the country's mapping organization and studies focusing on the three cities of Baldeh, Kejur, and Pol (Kham-shahrs in the western part of Mazandaran province). The Analytical Network Process (ANP) method was employed to process and analyze the data, leading to the extraction of a balanced supermatrix using the Super Decision software. Following various steps, the final priorities of indicators and options for realizing the right to the city were determined. The results of the network analysis (ANP) of the dimensions of realizing the right to the city in the western cities of Mazandaran province indicate that the physical-biological dimension holds the highest weight and importance (0.1970). It is trailed by the economic dimension (0.1725) and the social and cultural dimensions (with a final weight of 0.0847). Among the criteria for realizing the right to the city in the western cities of Mazandaran province, the right to self-determination carries the most significance with a weight of 0.1461, followed by environmental rights (0.0943) and the right to a sustainable city economy (0.0840).

Cite this article: Soltanmaleki, Reza., Elahi, Masoud., & Davoudpour, Zohreh. (2025). Presenting the model of realizing the right to the city based on the network analysis process (ANP) in the raw-towns of West Mazandaran. Journal of *Applied Researches in Geographical Sciences*, 25 (76), 420-443. DOI: http://dx.doi.org/10.61186/jgs.25.76.22

© The Author(s). Publisher: Kharazmi University
DOI: http://dx.doi.org/10.61186/jgs.25.76.22

[Downloaded from system.khu.ac.ir on 2026-10-30]
[DOI: 10.61186/jgs.25.76.22]

Journal of Applied Researches in Geographical Sciences
Print ISSN: 2228-7736 Online ISSN: 2588-5138
https://jgs.khu.ac.ir/

Extended Abstract

Introduction

Idealism in urban living necessitates the establishment of infrastructure and a comprehensive platform that takes into consideration all stakeholders of the city, including managers, planners, and citizens, irrespective of their social and economic backgrounds, social class, gender, and so on. This notion is embodied in the concept of the right to the city within urban environments. However, implementing this concept in small cities with challenging conditions can be more complex. The vision of urban living is a practicality that requires collaboration and coordination among all individuals and institutions within the city. Given the potentially harsh conditions in small cities, conducting research in the rural cities of western Mazandaran can facilitate the enhancement of urban conditions in these areas. Employing network analysis (ANP) can aid in comprehending the needs and issues of the city, leading to the development of a model for the realization of the right to the city. This model will improve citizens' quality of life and contribute to the sustainable development of the city. With this in mind, the objective of this research is to propose a model for achieving the right to the city, based on the ANP network analysis process, in the rural cities of western Mazandaran.

Material and Methods

The current study is classified as applied research due to its primary objective of providing practical solutions to improve the urban situation. Scientific and technological methods were employed to gather and analyze data, further supporting its classification as applied research. The statistical population for this study consisted of urban experts, with a sample size of 25 selected using the Delphi technique. Data collection involved field observations and the utilization of basic maps from the country's mapping organization, as well as studies on the three cities of Baldeh, Kajur, and Pol (Kham-shahrs in the west of Mazandaran province). The Analytical Network Process (ANP) method was utilized for data processing and analysis, resulting in the extraction of a balanced supermatrix from the Super Decision software. Through a series of steps, the final priority of indicators and options to enhance the city's well-being was determined.

Results and Discussion

The findings of the network analysis (ANP) conducted on the dimensions related to the actualization of the right to the city in the western cities of Mazandaran province indicate that the physical-biological dimension holds the highest weight and significance, with a weight of (0.1970). Subsequently, the economic dimension (0.1725) and the social and cultural dimensions (0.0847) follow suit in terms of importance. Moreover, regarding the criteria for the realization of the right to the city in the western cities of Mazandaran province, the self-assignment criterion takes precedence with a weight of (0.1461), while the environmental rights criterion (0.0943) and the right to livelihood and sustainability in the city's economy criterion (0.0840) also carry substantial importance.

[Downloaded from system.khu.ac.ir on 2026-10-30]

[DOI: 10.61186/jgs.25.76.22]

Journal of Applied Researches in Geographical Sciences
Print ISSN: 2228-7736 Online ISSN: 2588-5138
https://jgs.khu.ac.ir/

Conclusion

The findings of this study indicate that, in the rural cities located in the western part of Mazandaran province, the physical-biological dimension holds greater significance in terms of realizing the right to the city when compared to other dimensions. This suggests that cities that exhibit a higher level of vibrancy also tend to offer better living conditions for their residents. Additionally, the study recognizes the importance of various factors such as the right to self-determination of the city, environmental rights, the right to livelihood, and the sustainability of the city's economy in the realization of the right to the city within this particular region. These insights can prove valuable for officials and decision-makers when formulating and implementing appropriate programs and policies aimed at enhancing the urban conditions in the rural cities of the western part of Mazandaran province.

[Downloaded from system.khu.ac.ir on 2026-10-30]

[DOI: 10.61186/jgs.25.76.22]

نشریه تحقیقات کاربردی علوم جغرافیایی
شاپا چاپی: ۷۷۳۶-۲۲۲۸ شاپا الکترونیکی: ۵۱۳۸-۲۵۸۸
https://jgs.khu.ac.ir/

ارائه الگوی تحقق حق به شهر مبتنی بر فرایند تحلیل شبکه‌ای (ANP) در خام شهرهای غرب مازندران

رضا سلطان‌ملکی[۱]، مسعود الهی[۲]✉، زهره داودپور[۳]

۱. دانشجوی دکتری، گروه شهرسازی، واحد قزوین، دانشگاه آزاد اسلامی، قزوین، ایران. رایانامه: reza.soltanmaleki.1990@gmail.com
۲. نویسنده مسئول، استادیار، گروه شهرسازی، واحد قزوین، دانشگاه آزاد اسلامی، قزوین، ایران. رایانامه: m_elahi@qiau.ac.ir
۳. دانشیار، گروه شهرسازی، واحد قزوین، دانشگاه آزاد اسلامی، قزوین، ایران. رایانامه: zdavoudpour@yahoo.com

اطلاعات مقاله

نوع مقاله:
مقاله پژوهشی

تاریخ دریافت:
۱۴۰۱/۰۸/۱۹
تاریخ بازنگری:
۱۴۰۱/۰۹/۱۰
تاریخ پذیرش:
۱۴۰۱/۱۱/۰۸
تاریخ پیش انتشار:
۱۴۰۱/۱۱/۰۸
تاریخ انتشار آنلاین:
۱۴۰۴/۰۱/۰۱

کلیدواژه‌ها:
حق به شهر،
خام‌شهر،
فرایند تحلیل شبکه‌ای،
(ANP)،
غرب مازندران.

چکیده

ایده‌آل‌گرایی برای زیستن در شهر مستلزم ایجاد زیرساخت و بستری است که همه ذی‌نفعان شهر اعم از مدیران، برنامه‌ریزان و شهروندان (فارغ از پایگاه و طبقه اجتماعی و اقتصادی، جنسیت و ...) را در نظر بگیرد. این امر در قالب اندیشه حق به شهر در شهرها عینیت می‌یابد. هرچند این مسئله در شهرهای کوچک با شرایط سخت‌تری قابل تحقق می‌باشد. بر همین اساس، این پژوهش در پی ارائه الگوی تحقق حق به شهر مبتنی بر فرایند تحلیل شبکه‌ای (ANP) در خام‌شهرهای غرب مازندران می‌باشد. پژوهش حاضر از نوع تحقیقات کاربردی محسوب می‌گردد. جامعه آماری در این پژوهش را متخصصان شهری (با بهره‌گیری از تکنیک دلفی و انتخاب ۲۵ نمونه) تشکیل داده‌اند. برای جمع‌آوری اطلاعات در این پژوهش علاوه بر برداشت‌های میدانی، از نقشه‌های پایه سازمان نقشه‌برداری کشور و مجموعه مطالعات بررسی شهرهای سه‌گانه بلده، کجور و پول (خام‌شهرهای غرب استان مازندران) استفاده شده است و برای پردازش و تحلیل داده‌ها از روش فرایند تحلیل شبکه (ANP) استفاده گردیده است و در نهایت به استخراج سوپرماتریس موزون از نرم‌افزار Super Decision منجر شده که پس از انجام مراحل مختلف، اولویت نهائی شاخص‌ها و گزینه‌ها جهت تحقق حق به شهر را به دست داده است. نتایج حاصل از تحلیل شبکه‌ای (ANP) ابعاد تحقق حق به شهر در خام‌شهرهای غرب استان مازندران نشان می‌دهد در بین ابعاد تحقق حق به شهر در خام‌شهرهای غرب استان مازندران، بعد کالبدی- زیستی با وزن (۰.۱۹۷۰) دارای بیش‌ترین وزن و اهمیت است. درعین‌حال که ابعاد اقتصادی (۰.۱۷۲۵) و اجتماعی و فرهنگی با وزن نهایی (۰.۰۸۴۷) در رتبه‌های بعدی قرار دارند. درعین‌حال که از میان معیارهای تحقق حق به شهر در خام‌شهرهای غرب استان مازندران، معیار حق اختصاص‌دهی شهر به خود با وزن (۰.۱۴۶۱)، معیار حقوق زیست‌محیطی با وزن (۰.۰۹۴۳) و معیار حق معاش و پایداری اقتصاد شهر با وزن (۰.۰۸۴۰) دارای بیش‌ترین اهمیت هستند.

استناد: سلطان‌ملکی، رضا؛ الهی، مسعود؛ و داودپور، زهره (۱۴۰۴). ارائه الگوی تحقق حق به شهر مبتنی بر فرایند تحلیل شبکه‌ای (ANP) در خام‌شهرهای غرب مازندران. *تحقیقات کاربردی علوم جغرافیایی*، ۲۵ (۷۶)، ۴۴۳-۴۲۰.
http://dx.doi.org/10.61186/jgs.25.76.22

ناشر: دانشگاه خوارزمی تهران.
© نویسندگان.

[Downloaded from system.khu.ac.ir on 2026-10-30]
[DOI: 10.61186/jgs.25.76.22]

مقدمه

امروزه موضوع نابرابری و عدم تعادل فضایی میان مناطق روستایی و شهری از مباحث مهم برنامه‌ریزان منطقه‌ای است. برای توازن بخشیدن و کاهش نابرابری نقاط روستایی، توجه به شهرهای کوچک یکی از راهکارهای تعادل‌بخشی به این وضعیت است (نصیری‌مقدم و همکاران، ۱۴۰۱: ۸۹). پیرو این رویکرد، از دهه ۱۹۷۰ میلادی به بعد به دلیل شکست برنامه‌های توسعه‌ای و مکانیزم رخنه به پایین و مشکلات ناشی از شهرنشینی به‌ویژه در کشورهای جهان سوم، توجه برنامه‌ریزان به توسعه و ایجاد شهرهای کوچک معطوف گردید تا پاسخگوی نیازهای توسعه عادلانه باشد. در ایران شبکه شهری به‌گونه‌ای بوده که شهرهای کوچک جایگاه عملکردی قوی نداشته‌اند. بنابراین توجه به نقش این شهرها در توسعه ناحیه‌ای اهمیت زیادی دارد (افراخته و همکاران، ۱۳۸۹: ۵).

در این بین ظهور شهرهای با جمعیت کمتر از پنج هزار نفر که از آن‌ها تحت عنوان ریزشهرها یا خام‌شهرها یاد می‌شود، می‌تواند در تأمین حقوق کسانی که با زندگی در روستاها از امکانات برتر استفاده نمی‌کرده‌اند؛ مؤثر باشد. این در حالی است که امروزه توجه به رویکردها و شیوه‌های نوین در شهرسازی از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است، دلیل این امر را می‌توان ناشی از توسعه شهرها و دگرگونی شهرنشینی و نیازهای شهروندان دانست. شاید یکی از این شیوه‌ها بهره‌گیری از حق به شهر است که می‌تواند در تأمین عدالت اجتماعی شهرها نقش بسزایی داشته باشد. حق به شهر به‌طور عام درصدد پس گرفتن نظارت و مراقبت از شهر و استفاده از منافع شهری شدن سرمایه است. امروزه حق به شهر موضوع جنبش‌های اجتماعی و اصلاحات قانونی بسیاری در سراسر جهان شده است که به چند تجربه عملی در این زمینه نیز اشاره می‌شود. تجاربی که نشان می‌دهد حق به شهر خواسته‌ای مدنی و قانونی است. از این سبب شاید بتوان گفت که برخی شکست‌های برنامه‌ریزی شهری در ایران به دلیل نشناختن حق به شهر است (حبیبی و امیری، ۱۳۹۴: ۹).

از سوی دیگر به‌واسطه اینکه شهرهای کوچک مانند حلقه اتصال بین شهرهای بزرگ و میانی و روستاشهرها هستند که می‌توانند بر مراکز خدمات‌رسان در سلسله‌مراتب شهری و توسعه منطقه‌ای تأثیرگذار باشند؛ از این رو همواره موردتوجه بسیاری از برنامه‌ریزان قرار گرفته‌اند. افزون بر این، ساختار شهری ایران گویای این نکته است که شهرهای کوچک، نقش تأثیرگذاری در ارائه خدمات به حوزه نفوذ خود ندارند (نظریان و بهارلویی، ۱۳۹۲: ۶۷). لکن توجه به این امر بسیار اهمیت دارد که رشد جمعیت شهری و شهرنشینی قبل از فرآیند برنامه‌ریزی شهری در ایران، شهرها را به‌شدت از معیارهای زیست پذیری و استانداردهای زندگی دور کرده است (شکری فیروزجاه و همکاران، ۱۴۰۰: ۱۱۳). این مسئله برای شهرهای کوچک و به‌ویژه خام‌شهرها، مصداق بیشتری دارد. ضمن اینکه ادراک عمومی از حقوق شهروندی نشات گرفته از عوامل متعددی است که تا حد زیادی به برداشت‌های حسی و شناختی شهروندان مرتبط می‌باشد (شکوه‌فر و همکاران، ۱۴۰۰: ۱۹)؛ که به نظر می‌رسد در شهرهای کوچکی که با رسانیدن خود به جرگه سکونتگاه‌های شهری، در پی جبران محرومیت‌های ناشی از زندگی روستایی برای ساکنان خود بوده‌اند تا حد زیادی ادراکات حسی فوق‌الذکر به سمت روند مطلوب حرکت نکرده و تا استانداردسازی این سطح فاصله زیادی وجود دارد. در این میان آنچه بیش از هر نکته دیگری به چشم می‌آید، ایجاد تناقضی است که شاید این استدلال وجود دارد که با شهر شدن سکونتگاه‌های روستایی، شرایط زندگی ساکنان آن‌ها بهبودیافته و حق به مؤلفه‌های مختلف برای آن‌ها تأمین می‌گردد، از همین رو است که لازم است تا این مسئله مورد کنکاش قرار گیرد که دستیابی به عدالت اجتماعی و فضایی از منظر رویکرد حق به شهر در خام‌شهرها تا چه اندازه محقق می‌گردد و تبدیل روستاها به شهرهای کوچک تا چه اندازه می‌تواند در تأمین اهداف مندرج در تقسیمات سیاسی و اداری و نظام شهرنشینی کشور محقق گردد.

در دهه‌های اخیر تحولات پدید آمده در سطح جهان شهروندی را نه‌تنها به‌عنوان موضوع رفتار در جامعه حقوق و وظایف افراد و تکالیف و مسئولیت‌های دولت و مشارکت، بلکه به‌عنوان موضوعی نیازمند تفکر و تجربه مطرح نموده است. اهمیت این موضوع زمانی آشکار می‌شود که اغلب تحولات در شهرها و به‌ویژه خام‌شهرهایی در غرب استان مازندران رخ داده است؛ به عبارتی مرکزیت سیاسی و اقتصادی شهر بر روند اثرپذیری جهان افزوده است. لذا در چنین شرایطی جامعه نیازمند

[Downloaded from system.khu.ac.ir on 2026-10-30]

[DOI: 10.61186/jgs.25.76.22]

شهروندی پایدار در چارچوب حقوق و مسئولیت‌های شهروند شهری شناخته شده و به کار گرفته شده است. باید متذکر شد شهرهای کوچک همانند شهرهای بزرگ با مسائل متعددی مانند جرائم خشونت‌بار، حاشیه‌نشینی، آلودگی‌های زیست‌محیطی، کمبود مسکن، معضلات ترافیکی، بافت‌های فرسوده، کمبود فرصت‌های فراغتی و تفریحی، مراکز بهداشتی و درمان در زندگی شهری روبرو است. حل این نیازمند تعامل اثرگذار میان مدیریت شهری و شهروندان است با تحقق شرایط ایده‌آل حکمرانی خوب در این شهرها می‌توان امیدوار به مشارکت سازنده و اثرگذار شهروندان بود که نتیجه آن کاهش مسائل شهری باشد (شیانی و زارع، ۱۳۹۷: ۹۷ و ۹۸).

به‌عبارت‌دیگر، اینکه شرایط ایده‌آلی که در زمان تدوین دستورالعمل‌ها یا تأسیس شهرهای کوچک بیان می‌گردد تا چه اندازه به اهداف مطروحه در ایجاد شهرهای کوچک که تکامل یافته فضای روستایی هستند، رسیده می‌شود یا می‌توان دست یافت، مسئله‌ای است که باید بدان پرداخت. در واقع، حق دستیابی شهروندان به خدمات و امکانات شهری به‌عنوان حلقه مفقوده در این شهرهاست. از این رو ایجاد یک چارچوب قانونی و سیاسی به‌منظور دسترسی به حقوق شهری توسط شهروندان، چالش اصلی پیشروی سیاست‌گذاران شهری خام‌شهرها محسوب می‌شود که لازم است به‌صورت موردی در (غرب) استان مازندران، بدان پرداخته می‌گردد؛ لذا پژوهش حاضر در پی آن است تا جهت تحقق حق به شهر در خام‌شهرهای غرب مازندران، الگویی ارائه دهد. از این‌رو لازم است تا با شناخت معیارها و شاخص‌های حق به شهر و پیاده‌سازی آن‌ها در خام شهرها و عوامل مؤثر بر آن به تبیین و ارائه الگوی ساختاری در این زمینه پرداخت. بر این اساس این پرسش مطرح می‌گردد که در بین معیارهای موردبررسی، کدام معیار بیشترین اثرگذاری را بر میزان تحقق رویکرد حق به شهر در خام شهرهای (غرب) استان مازندران دارد؟

از نظر لوفور حق به شهر خود را به مثابه شکلی مافوق حقوق آشکار می‌کند: حق به آزادی، به فرد در جامعه، به سکونتگاه و به ساکن شدن. حق به اثر هنری، به مشارکت و تخصیص (تصرف) (مشخصاً متفاوت از حق به مالکیت) در حق به شهر به‌طور ضمنی گنجیده شده است. در یک تجمعی با جمعیت بین ده تا بیست هزار نفر، زیر سطح اوربان[1] و بالاتر از محله است که می‌توان برای تولید فضای تصرف شده کوشید و در چنین مقیاسی است که حق بر شهر، می‌تواند عملاً مؤثر باشد (رهبری و شارع‌پور، ۱۳۹۳: ۱۱۸). اگر این حقیقت داشته باشد که واژگان و مفاهیم سیتی[2]، اوربان و فضا با یک واقعیت جهانی مطابقت دارند و به یک جنبه جزئی از واقعیت اجتماعی نمی‌پردازد، حق به شهر نیز به این جهانی بودن اشاره دارد. حق به شهر با تشکیل یا بازسازی یک واحد فضایی - زمانی از گردهم آوردن به‌جای تکه‌تکه کردن معنی می‌یابد. دلالت‌ها و اعمال حق به شهر نمی‌تواند به‌عنوان همچون دانش علم فضا (اکولوژی، جغرافیای سیاسی، برنامه‌ریزی توسعه و ...) تعریف شود اما می‌تواند به مثابه دانش تولید فضا تعریف می‌شود، تصور می‌شود. تنها گروه‌ها، طبقات اجتماعی که از ظرفیت انقلابی بهره‌مندند، می‌توانند راه‌حل‌های مؤثری را در رابطه با مسائل شهری در نظر بگیرند و طبقه کارگر به‌تنهایی نمی‌تواند به جامعه شهری شکل دهد و نیز بدون حضور (و نیز سکوت) طبقه کارگر چیزی ممکن نمی‌شود. در واقع فشار طبقه کارگر بود که منجر به دستیابی به حقوق به‌سان حقوق انتزاعی بشر و شهروند شد، اما کافی نیست و همچنان این فشار ضرورت دارد (زارع اندریان و همکاران، ۱۴۰۲: ۱۶۲).

از جمله راهبردهای مورداستفاده لوفور، تسلط بر مفاهیم مشابه از دید منازعات سیاسی به‌منظور تغییر مرزبندی و فرمول‌بندی مجدد مسائل بود. همچون مفهوم حق به شهر که قبل از آن در دهه ۱۹۳۰ مباحثی پیرامون حقوق شهر توسط ژان ژیرودو که فردی محافظه کار بود در اوایل جنگ جهانی دوم مطرح شد (Domaradzka, 2018: 610). از نظر لوفور باید کوشید تا به انسان‌گرائی جدیدی دست یافت، پراکسیسی جدید، انسانی دیگر و جامعه شهری دیگر. باید از افسانه‌هایی که این خواسته را تهدید می‌کند احتراز نمود، باید ایدئولوژی‌هایی که این پروژه را به تأخیر می‌اندازد و راهبردهایی که این مسیر را منحرف می‌کند، از میان برداشت (حبیبی و امیری، ۱۳۹۴: ۱۶). لوفور خواهان تلاشی در راستای دستیابی به یکی

[1] Urban
[2] City

[Downloaded from system.khu.ac.ir on 2026-10-30]
[DOI: 10.61186/jgs.25.76.22]

اومانیسم جدید، یک پرکسیس جدید، انسانی دیگری که از جامعه شهری بود. گریندون نشان می‌دهد که چگونه لوفور درگیر با زبان اومانیسم لیبرال بوده اما با به‌کارگیری تئوری مارکسیستی انتقادی مقولات محوری در تفکر و اندیشه اومانیستی را مطرح می‌کند: سوژه، کار خلاق و هنر. در مفهوم حق به شهر او، اومانیسم مارکسیستی در قالب اثر هنری تفسیر شده، خلاقیت مخالف کار مولد. در کنار اومانیسم، مفهوم لیبرال دیگر که لوفور به کار می‌گیرد، حقوق است؛ اما حقی که ورای اشکال حقوق است (Lelandais, 2013: 819). لوفور شهر را به مثابه "اثر هنری[3]" می‌پندارد که محصول نقش‌آفرینی تمامی ساکنان و استفاده‌کنندگان شهر در یک فرایند تاریخی و اجتماعی است. اثر هنری نقطه متقابل کالای تولیدی است. برخلاف کالای تولیدی که مصرف آن سودآوری مالی دارد، تنها مزیت استفاده از اثر هنری لذت و اعتباری به جا ماندنی برای همگان است. تفاوت بین اثر هنری و کالای تولیدی، تفاوت بین ارزش بهره‌وری و ارزش مبادله‌ای است؛ بنابراین شهر به مثابه اثر هنری نقطه مقابل شهرهایی است که در راستای گردش کالا و سرمایه هدف‌گذاری می‌شوند. به عقیده لوفور صنعتی شدن و توسعه سرمایه‌محور شهرها منجر به از بین رفتن اثر هنری و جایگزینی ارزش بهره‌وری فضای اجتماعی و نمادین با ارزش مبادله‌ای (فضای قابل خریدوفروش) شده است (Schmidt, 2015: 34). فضا به مثابه کالای مبادله‌ای موجب بیگانگی فضایی ایجاد شکاف در روابط اجتماعی، توزیع خدمات و زندگی روزمره شهروندان شده است. در پاسخ به شهر سرمایه‌محور، آنچه امروزه می‌بایست انجام پذیرد، هدایت جامعه به سمت شکل‌گیری یک اومانیسم جدید، یک بشر جدید و یک جامعه شهری جدید است. لوفور شکل‌گیری اومانیسم جدید را بر پایه یک حق اجتماعی جدید با عنوان حق شهری یا حق به اثر هنری امکان‌پذیر می‌داند. به عقیده وی تحقق‌پذیری حق شهری منوط به بازگشت به فضاهای شهری گذشته نیست بلکه در گرو شکل‌گیری حق تجدید یافته به زندگی شهری است؛ بنابراین حق شهری خود را فراتر از تمامی حقوق آشکار می‌نماید و ذینفعان حق شهری تمامی کسانی هستند که در شهر سکنی گزیده‌اند (دارکش و استرکی، ۱۳۹۹: ۴).

لوفور مفهوم دو بعد اصلی اختصاص‌دهی شهر به خود و مشارکت در شهر را برای حق به شهر معرفی می‌کند. عوامل تأثیرگذار بر هر یک از این ابعاد در این تحقیق یا مستقیماً از نوشته‌های لوفور و یا از ادبیات پیرامون آثار او استخراج شده است.

اختصاص‌دهی شهر به خود که در نظریه لوفور نقش مهمی بازی می‌کند؛ عبارت است از امکان بهره‌مندی از خدمات و فضاهای شهری و استفاده کردن از آن‌ها طوری که ارزش مبادله فضاها با ارزش مصرف جایگزین شود.

مشارکت فرایندی است که افراد دخیل در آن به‌صورت فعالانه، آگاه، آزادانه و مسئول برای رسیدن به هدفی مشترک تلاش می‌کنند (خدایاری مطلق و همکاران، ۱۳۹۶: ۱۹۸). عوامل تأثیرگذار بر مشارکت در شهر، مشارکت در «تصمیم‌گیری»، «تولید فضا» و «طراحی اشکال و فضاهای شهری» در نظر گرفته شده است. این سه عامل تأثیرگذار بر میزان مشارکت در ارتباط با عوامل تأثیرگذار بر اختصاص‌دهی شهر به خود نیز قابل طرح هستند (Purcell et al, 2015: 1133).

حق مرکزیت: حق حضور ساکنان شهر در مرکزیت فضایی و مرکزیت تصمیم‌گیری از مبانی پایه حق شهر می‌باشد که در طی دوران اخیر تنزل یافته است. از این منظر حق شهر بهره‌مندی تمامی شهروندان از زندگی شهری، مرکزیت، آهنگ زندگی و استفاده کامل از زمان و فضا را می‌طلبد و هر فضای شهری که امکان ملاقات، تجمع و خدمات‌رسانی را فراهم آورد، در ایجاد مرکزیت نقش دارد (Merrifield, 2013: 642).

حق شهروندیت شهری: حق شهری در واقع حق شهروندیت شهری است که موجب تجدید حقوق جمعی در قالب تخصیص فضا به شهروندان و مشارکت آن‌ها در اموری است که مستقیماً فضای شهر و زندگی روزمره آن‌ها را تحت تأثیر قرار می‌دهد (کتابچی و ولی‌بیگی، ۱۳۹۹: ۴).

[3] oeuvre

[Downloaded from system.khu.ac.ir on 2026-10-30]

[DOI: 10.61186/jgs.25.76.22]

عمده مطالعات طی سال‌های اخیر صورت پذیرفته‌اند که هر یک از پژوهشگران بر مبنای پژوهش و قلمرو موضوعی و مکانی خود، به ارائه متغیرهایی در راستای تحقق حق به شهر و معیارهای آن در خام‌شهرها مبادرت نموده‌اند جدول (۱).

جدول (۱). شاخص‌های مؤثر در راستای تبیین حق به شهر

محقق	سال	معیار	شاخص
برنر و همکاران[4]	۲۰۱۲	حق به اختصاص دادن فضای شهری، حق به آموزش، حق به سلامت، حق به استفاده از مکان‌ها برای تعاملات اجتماعی، حق به شفافیت آرا و افکار	حق به مشارکت در تولید و بازتولید فضای شهری، حق به سکونت شهر، حق به اطلاع یافتن، یادگیری و آموزش، حق به گذران اوقات فراغت، حق به استفاده از مکان‌ها برای ملاقات، تعامل و مبادله، حق مشارکت در اطلاع‌رسانی و آگاهی یافتن.
براون و کریستین سن[5]	۲۰۰۹	حق به تغییر و دوباره‌سازی شهری، حق به عدالت شهری، حق به مشمولیت اجتماعی	حق به تغییر و دوباره‌سازی شهری، حق به تعریف نیازها و احتیاجات شهروندی، حق به دسترسی برابر به امتیازات شهری، حق به مشمولیت اجتماعی، حق به تجدید ارتباطات اجتماعی
میشل[6]	۲۰۰۳	حق به حضورپذیری در شهر، حق به آگاهی، حق بـه آزادی، حق به زیستن	حق به انجام فعالیت‌های خلاقانه، حق به اطلاع یافتن و آگاه شدن، حق به نمادسازی، خیال‌پردازی و تفریح کردن، حق به آزادی، حق به فردیت در عین اجتماعی شدن، حق به زیستن و سکونت داشتن
هاروی[7]	۲۰۰۳	حق به حیات شهری، حق به هدایت برابر، حق به استفاده از فضاهای شهری	حق به حیات شهری برای همه شهروندان، حق به مشارکت شهروندی، حق به هدایت برابر، حق به استفاده از فضاهای عمومی و خصوصی شهری
هانری لوفور[8]	۲۰۰۲	حق به اختصاص دادن فضای شهری، حق به سکونت شهر، حق به یادگیری و آموزش، حق به استفاده از خدمات گوناگون شهری، حق به سلامت، حق به استفاده از مکان‌ها برای ملاقات، تعامل و مبادله، حق به شفافیت	حق به اختصاص دادن فضای شهری و استفاده از آن، حق به مشارکت در تولید و بازتولید فضای شهری، حق به سکونت شهر، حق به اطلاع یافتن، یادگیری و آموزش، حق به استفاده از خدمات گوناگون شهری، حق به گذران اوقات فراغت، حق به کار، حق به سلامت، حق به استفاده از مکان‌ها برای ملاقات، تعامل و مبادله، حق به شفافیت در حکمروایی شهری
دولت‌شاه و همکاران	۱۴۰۰	حق دسترسی به حقوق اجتماعی و امنیت، حق دسترسی به حقوق اقتصادی و اشتغال، حق دسترسی به زیرساخت، حق زیست‌محیطی.	حق مسکن و حمل‌ونقل، حق سلامت و بهداشت، حق تفریح - سرگرمی، حق آموزش و خانواده، حق اشتغال و وضع اقتصادی و امنیت، حق حکمرانی و ویژگی‌های مدنی، حق امکانات و خدمات، تأسیسات و تجهیزات، محیط‌زیست،
حیدری و همکاران	۱۴۰۰	حق استفاده مناسب از فضای شهری، حق مشارکت	سهم فیزیکی، کنترل و مالکیت فضا، سرزندگی شهری، تصمیم-گیری شهری، سازمان‌دهی شهری، تولید فضا/حق شهروندیت شهری
دارکش و استرکی	۱۳۹۹	زیست روزمره، حق مشارکت، تأمین مسکن، توزیع عادلانه، فضای شهری قابل اسکان، حق فضای خصوصی	امنیت و ایمنی در فضای شهری، همه‌شمولی فضای شهری، نقش‌آفرینی شهروندان در مسائل شهری، نظم اجتماعی، منطقه شهری، عدالت اجتماعی، دسترسی عادلانه به امکانات و خدمات شهری، سیاست تراکم تشویقی، حق مالکیت خصوصی.
اشتیاقی و شارع‌پور	۱۳۹۹	حق دسترسی برابر، عدالت و برابری فرصت اظهار نظر و ایده درباره فضا، حق مشارکت شهروندان، حق در	حق دسترسی برابر همه ساکنان شهر به اطلاعات درباره شهر، عدالت و برابری فرصت اظهارنظر و ایده درباره فضاها و مکان‌های شهر توسط شهروندان، حق مشارکت شهروندان در تصمیمات شهری، حق تغییر شهر به میل و خواست شهروندان، حق در

[4] Brenner et al
[5] Brown, A., & Kristiansen
[6] Mitchel
[7] Harvey
[8] Lefebvre

[Downloaded from system.khu.ac.ir on 2026-10-30]
[DOI: 10.61186/jgs.25.76.22]

		مالکیت و کنترل بر فضاهای عمومی شهر، حق نظارت شهروندان	مالکیت و کنترل بر فضاهای عمومی شهر توسط شهروندان، حق بر تولید فضاهای شهری توسط شهروندان، حق نظارت ساکنان شهر بر روند سرمایه‌گذاری در شهر، حق نظارت ساکنان بر ایجاد و توسعه مکان‌ها مانند ایجاد خطوط حمل‌ونقل عمومی، ساخت مسکن و ...، حق نظارت شهروندان بر فرایند برنامه‌ریزی و مدیریت شهری، حق تملک و تخصیص فضاهای شهری
محمدی و کاظمی	۱۳۹۹	حق به حرکت و دسترسی، حق به فضای عمومی، حق دسترسی به خدمات، حق دسترسی به فضای سبز، حق برخورداری از امنیت و حق مشارکت ساکنان در اداره امور محله خود	دسترسی به حمل‌ونقل عمومی، پارکینگ، مالکیت فضا و عمومی بودن فضای شهر، وجود نشانه‌ها و گره‌های شهری، فضاهای گمشده شهری، دسترسی به کاربری‌ها و خدمات عمومی شهر (آموزشی، ورزشی، خرید و ...)، حق زیست‌محیطی و فضای باز و سبز عمومی در شهر، امنیت و ایمنی در شهر، حق اطلاع‌رسانی و آگاهی شهروندان
پورمحمدی و همکاران	۱۳۹۸	حق مشارکت، حق تخصیص فضای شهری، حق مرکزیت، حق شهروندیت شهری، حق تعامل اجتماعی	حق مشارکت فعال و واقعی در تصمیم‌سازی، حق آگاهی‌بخشی و آگاه‌سازی، حق دسترسی همگانی و آزاد به فضای شهر، حق همگانی بودن فضای شهری، حق ساکنان برای دسترسی، تصرف و استفاده فیزیکی، مرکزیت فضایی، مرکزیت تصمیم‌گیری، نقطه تجمعی برای زندگی جمعی، حق شهروندی به‌عنوان ساکن شهر، حق خاص به شهر (حتی بی‌خانمان‌های شهری)، امکان برقراری ارتباطات اجتماعی، بستر ارتباطات و تعاملات اجتماعی شهروندان، لذت از حضور در فضاهای شهری
یغفوری و کاشفی دوست	۱۳۹۷	شمولیت اجتماعی، دسترسی فضایی، حکمروایی و سرزندگی شهری	مشارکت، پاسخگویی، مسئولیت‌پذیری، قانونمندی، عدالت‌محوری، کارایی و اثربخشی (شاخص‌های حکمروایی)، مسکن، خدمات و تفریح (شاخص‌های دسترسی فضایی)، همبستگی و انسجام و حمایت اجتماعی (شاخص‌های شمولیت اجتماعی)، امنیت، ارتباطات و تعامل اجتماعی (شاخص‌های سرزندگی شهری)
رفیعیان و الوندی‌پور	۱۳۹۵	حق حیات، حق آزادی بیان، حق تعلق فضای شهر به شهروندان، حق مشارکت شهروندان، حق نظارت بر اداره امور شهر	حق به شهر برای همه افراد، حق به شهر به معنای بیان، مطالبه و تخصیص و ایجاد فضا در شهر، حق فعالیت در فضاهای شهری، حق حضور در شهر و دموکراتیک کردن فضا، حق نظارت شهروندان بر تولید فضای شهری، حق تولید و بازتولید روابط اجتماعی در شهر.

پس از استخراج مؤلفه‌های موردنظر از پژوهش‌های مختلف، لازم است تا به تدوین معیارهای موردنظر پژوهش با توجه به ویژگی‌های زمانی، مکانی و موضوعی پژوهش مبادرت گردد که بر این اساس ۶ مؤلفه اصلی مشتمل بر معیارهای حق مشارکت در شهر، حق اختصاص‌دهی شهر به خود، حقوق اجتماعی-فرهنگی، حقوق اقتصادی، حقوق زیبایی‌شناسی و حقوق زیست‌محیطی با شاخص‌های مختلف ارائه گشته است که مبنای تحلیل محدوده را نیز تشکیل خواهند داد جدول (۲). در حقیقت پس از بررسی مبانی نظری، چارچوب نظری پژوهش تدوین می‌شود. چارچوب نظری پژوهش شامل شاخص‌ها و گویه‌های تحقق اندیشه حق به شهر در خام‌شهرها می‌باشد.

[Downloaded from system.khu.ac.ir on 2026-10-30]

[DOI: 10.61186/jgs.25.76.22]

جدول (۲). چارچوب نظری تحقیق (مؤلفه‌ها و معیارهای پژوهش)

ابعاد (factor)	معیارها (theme)	شاخص‌ها (sub-theme)
بعد اجتماعی - فرهنگی	حق مشارکت در شهر (مشارکت-پذیری)	میزان مشارکت مردم در تصمیم‌گیری‌های شهری میزان توانمندسازی مردم به‌منظور سازمان‌دهی رویدادها و گردهمایی‌های شهری میزان دخالت و تأثیر مردم در خلق محیط و فضاهای شهری میزان پاسخگو بودن مدیران شهری به شهروندان
	حقوق اجتماعی - فرهنگی (زیست‌پذیری شهری)	میزان استفاده گروه‌های مختلف سنی از فضاهای شهری میزان استفاده گروه‌های مختلف جنسی از فضاهای شهری میزان استفاده معلولان از فضاهای شهری میزان ارتباط چهره به چهره و همکاری بین مردم در فضاهای شهری میزان تنوع فرهنگی و قومی در شهر
بعد اقتصادی	حقوق اقتصادی	میزان رضایت از وضعیت کار و اشتغال در شهر میزان رضایت از وضعیت قیمت زمین در شهر میزان رضایت از وضعیت سرمایه‌گذاری دولتی و خصوصی در بخش‌های مختلف شهر یکپارچگی اقتصادی شهر با اقتصاد منطقه‌ای و جهانی
	حق معاش و پایداری اقتصاد شهر	میزان رضایت از وضعیت درآمد پایدار در شهر میزان رضایت از مهارت‌ها و برنامه‌های آموزشی مؤثر توسط مدیران شهری برای شهروندان میزان دسترسی به منابع مالی ثانویه جهت افزایش فرصت‌های معیشت میزان رضایت از امکان توسعه کسب‌وکار محلی و نوآوری میزان رضایت از برنامه‌ریزی و تداوم کسب‌وکار در شهر
بعد کالبدی-زیستی	حق اختصاص‌دهی شهر به خود	میزان تأثیر مردم برای انجام تغییرات و ساخت‌وسازها در محله و یا شهر میزان سهولت مالکیت یا اجاره مسکن در شهر میزان حس تعلق به شهر و مکان‌های شهری میزان رضایت از دسترسی به فضاهای عمومی و خدماتی شهر میزان تنوع مراکز خدماتی در شهر میزان رضایت از امنیت جسمی و روانی در فضاهای شهری میزان رضایت از سهولت مسافرت‌های درون‌شهری و وضعیت ترافیک میزان رضایت از حمل‌ونقل عمومی شهر میزان رضایت از ایمنی و آسایش عابران برای تردد در برابر اتومبیل‌ها
	حق زیبایی‌شناسی	میزان انطباق نمادها و تزئینات شهری با فرهنگ و تاریخچه شهر میزان خوانایی ورودی‌ها و مراکز و فعالیت‌های اصلی شهری میزان تناسب بین ساختمان‌ها و فضاهای اطراف آن میزان رضایت از عناصر بصری شهری میزان رضایت از دید به عناصر طبیعی شهر مانند دریا و جنگل میزان رضایت از رعایت استانداردها و کدهای اصول ساخت‌وساز
	حقوق زیست‌محیطی	میزان رضایت از کیفیت و پراکندگی پارک‌ها و فضای سبز میزان رضایت از جمع‌آوری پسماند شهری و شبکه فاضلاب میزان رضایت از پشتیبانی مراکز تصمیم‌گیر و تصمیم‌ساز از طبیعت، حیات‌وحش و اکوسیستم‌ها در شهر میزان رضایت از توجه به آسایش اقلیمی در طراحی محیط شهری

منبع: *تحلیل نگارندگان*

[Downloaded from system.khu.ac.ir on 2026-10-30]

[DOI: 10.61186/jgs.25.76.22]

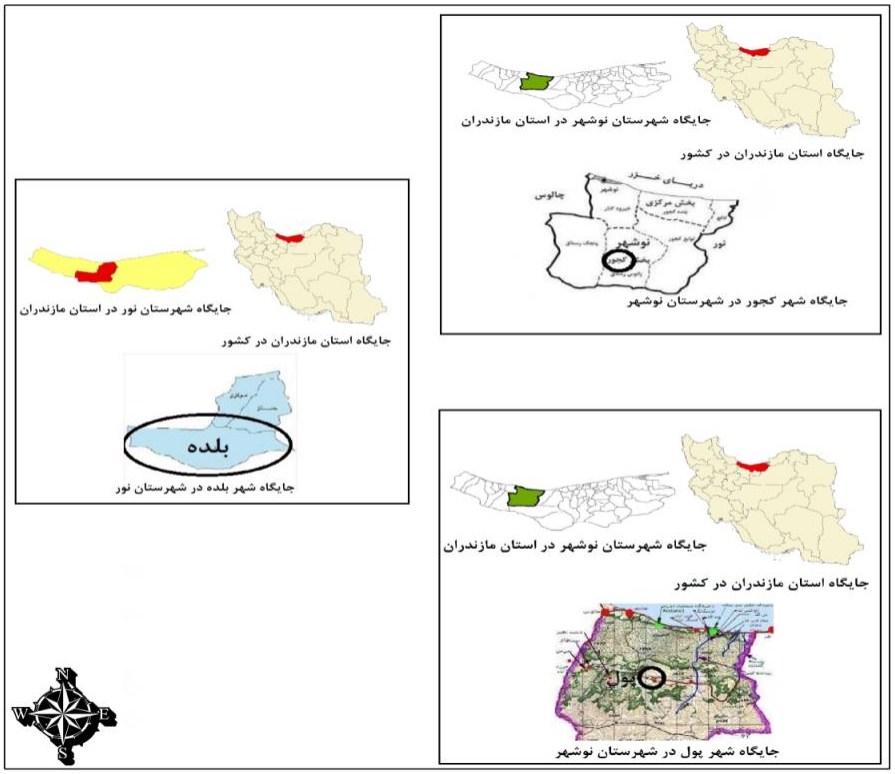
روش‌شناسی

منطقه موردمطالعه

- **ویژگی‌های کلی خام شهر بلده:** بلده یکی از شهرهای شهرستان نور در استان مازندران ایران است. مرکز مختصات جغرافیایی شهر بلده برابر ۵۱ درجه و ۴۸ دقیقه و ۳۶ ثانیه طول شرقی و ۳۶ درجه و ۱۲ دقیقه و ۷ ثانیه عرض شمالی است.

- **ویژگی‌های کلی خام شهر پول:** شهر پول از توابع شهرستان نوشهر، منطقه کجور و دهستان زانوس رستاق می‌باشد که در فاصله ۵۵ کیلومتری نوشهر قرار گرفته است. روستای پول در پاییز ۱۳۹۰ به شهر ارتقاء یافته است. تعداد جمعیت شهر پول در سال ۱۳۹۵، برابر با ۳۱۵۰ نفر و تعداد ۱۰۶۴ خانوار می‌باشد. شهر پول یک بافت به‌هم‌پیوسته البته هم از اجتماع و هم از حیث معماری و بافت ارگانیک روستایی است. تراکم جمعیتی این شهر حدوداً ۴۲ نفر در هر هکتار می‌باشد که در مقایسه با استانداردهای رایج در سطح نسبتاً متوسط رو به پایین می‌باشد و نشان از پراکندگی جمعیت در سطح منطقه دارد.

- **ویژگی‌های کلی خام شهر کجور:** کُجور شهری از توابع، بخش کجور، شهرستان نوشهر، استان مازندران، ایران است. بر اساس سرشماری سال ۱۳۹۵ جمعیت کُجور برابر با ۳۱۲۰ نفر جمعیت بوده است. کجور در سال ۱۳۹۲ به شهر ارتقا یافت.

شکل (۱). جایگاه شهرهای بلده، پول و کجور در سلسله‌مراتب تقسیمات کشوری منبع: *مطالعات نگارندگان*

داده و روش کار

پژوهش حاضر به لحاظ هدف، از نوع تحقیقات کاربردی محسوب می‌گردد. با توجه به محتوای موضوع و پژوهش در این تحقیق از روش فرایند تحلیل شبکه ANP[9] به‌عنوان یک روش تصمیم‌گیری چند معیاره و برای تعیین وزن معیارها و انتخاب گزینه بهینه در رویکرد تحقق حق به شهر در محدوده انتخابی استفاده شده است. جامعه آماری در این پژوهش را متخصصان شهری (با بهره‌گیری از تکنیک دلفی و انتخاب ۲۵ نمونه) تشکیل داده‌اند. برای جمع‌آوری اطلاعات در این پژوهش علاوه بر برداشت‌های میدانی، از نقشه‌های پایه سازمان نقشه‌برداری کشور و مجموعه مطالعات بررسی شهرهای سه‌گانه بلده، کجور و

[9] Analytical Network Process

[Downloaded from system.khu.ac.ir on 2026-10-30]
[DOI: 10.61186/jgs.25.76.22]

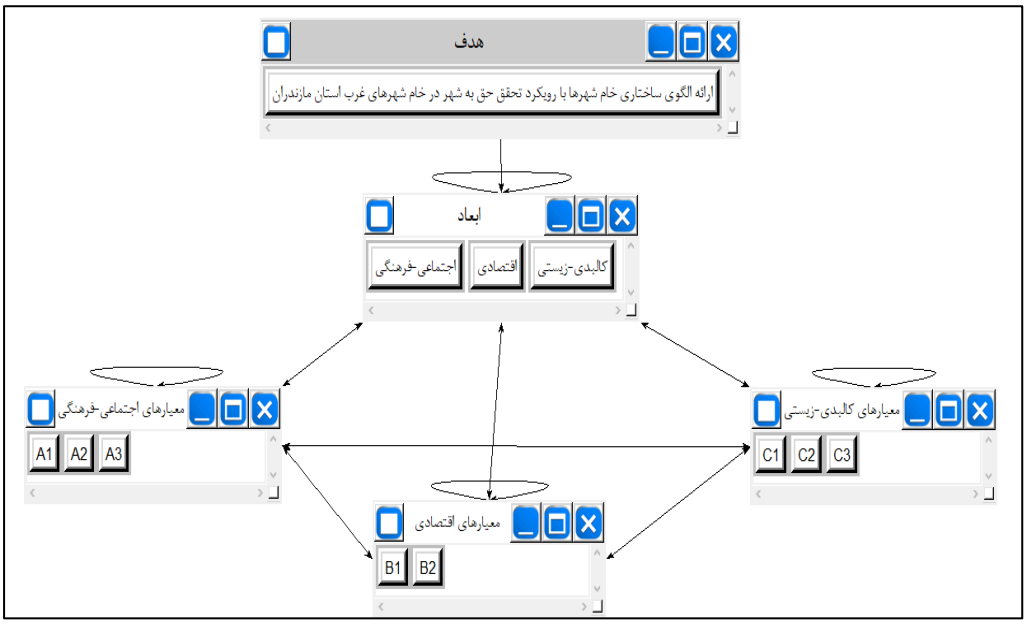
پول (خام شهرهای غرب استان مازندران) استفاده شده است و برای پردازش و تحلیل داده‌ها از روش فرایند تحلیل شبکه[10] استفاده گردیده است. بدین ترتیب که برای ارتباط و اثربخشی هر یک از مؤلفه‌های مؤثر در تحقق حق به شهر در شهرهای موردمطالعه (به‌صورت شبکه) در برخورداری از هر یک از اصول حق به شهر و امتیازبندی طیف‌های مختلف اصول یاد شده به‌عنوان گزینه‌های تحقیق که در جهت درک صحیح از مباحث صورت خواهد پذیرفت، استفاده گردید و در نهایت به استخراج سوپرماتریس موزون با استفاده از نرم‌افزار مربوطه[11] منجر شده که پس از انجام مراحل مختلف، اولویت نهائی شاخص‌ها و گزینه‌ها جهت تحقق حق به شهر را به دست داده است.

نتایج و بحث

بر اساس اهداف و موضوع تحقیق، به‌منظور ارائه الگوی ساختاری خام شهرها با رویکرد تحقق حق به شهر در خام شهرهای غرب استان مازندران از روش ارزیابی چند معیاری تحلیل شبکه‌ای استفاده شده است. برای این منظور، اقدام به تهیه و تکمیل ۲۵ عدد پرسشنامه از کارشناسان، صاحب‌نظران و اساتید دانشگاهی که آگاهی، شناخت و دانش کافی در خصوص حوزه پژوهشی مربوطه را دارند، تکمیل گردیده است. جهت پیاده‌سازی و انجام روش تحلیل شبکه‌ای گام‌ها و بخش‌های زیر به ترتیب باید اجرا شوند.

ساخت مدل و تبدیل موضوع به ساختار شبکه‌ای

در این مرحله، لازم است تا موضوع به‌طور آشکار و روشن به یک سیستم منطقی، مثل یک شبکه تبدیل شود. بدین منظور، با توجه به مدل تحقیق، اهداف، ابعاد و معیارها، به تبیین شبکه تحلیل پرداخته می‌شود. در این شبکه، ابعاد و معیارها به‌عنوان خوشه‌ها مطرح می‌شوند، عناصر درون خوشه‌ها با یک یا تمامی عناصر خوشه‌های دیگر در ارتباط بوده (ممکن است بر آن‌ها تأثیر بگذارد یا تحت تأثیر آن‌ها باشد) که تحت عنوان ارتباط بیرونی شناخته می‌شوند و همچنین ممکن است درون یک خوشه نیز بین خودشان ارتباط متقابل وجود داشته باشد که تحت عنوان ارتباط درونی معرفی می‌شوند. در این شبکه، شامل ۳ ابعاد (شامل بعد اجتماعی و فرهنگی، بعد اقتصادی و بعد کالبدی- زیستی) و شامل ۸ معیار می‌باشد. شکل (۲).

شکل (۲). ساختار شبکه‌ای پژوهش. منبع: *نرم‌افزار super decision*

[10] ANP
[11] Super Decision

[Downloaded from system.khu.ac.ir on 2026-10-30]
[DOI: 10.61186/jgs.25.76.22]

همچنین جدول (۳) ابعاد و معیارهای تحقق حق به شهر در خام شهرهای غرب استان مازندران و نمادهای آن را نشان می‌دهد.

جدول (۳). ابعاد و معیارهای تحقق حق به شهر در خام شهرهای غرب استان مازندران

ابعاد	نماد	معیار	نماد
بعد اجتماعی و فرهنگی	A	حق مشارکت در شهر (مشارکت‌پذیری)	A_1
		حق به شهری آموزنده	A_2
		حقوق اجتماعی – فرهنگی (زیست‌پذیری شهری)	A_3
بعد اقتصادی	B	حق معاش و پایداری اقتصاد شهر	B_1
		حقوق اقتصادی	B_2
بعد کالبدی- زیستی	C	حق اختصاص‌دهی شهر به خود	C_1
		حق زیبایی‌شناسی	C_2
		حقوق زیست‌محیطی	C_3

منبع: *یافته‌های پژوهش*

تشکیل ماتریس مقایسه زوجی

مقایسات زوجی ابعاد نسبت به هدف پژوهش

جدول (۴) مقایسات زوجی ابعاد نسبت به هدف پژوهش را نشان می‌دهد. نسبت ضرایب بر اساس نسبت ستون‌های افقی به عمودی جدول است. بر اساس این جدول بعد کالبدی- زیستی (C) با وزن ۰.۴۹۱ دارای بیش‌ترین وزن نسبت به ابعاد تحقق حق به شهر در خام شهرهای غرب استان مازندران است. همچنین نرخ ناسازگاری مقایسات برابر ۰.۰۰ است، پس این ماتریس سازگار است جدول (۴).

جدول (۴). مقایسات زوجی ابعاد نسبت به هدف پژوهش (نرخ ناسازگاری: ۰.۰۰)

ابعاد	بعد اجتماعی و فرهنگی (A)	بعد اقتصادی (B)	بعد کالبدی- زیستی (C)	وزن
بعد اجتماعی و فرهنگی (A)	۱	۰.۷۱	۰.۴۱	۰.۲۰۹
بعد اقتصادی (B)	۱.۴	۱	۰.۶۲	۰.۳۰۰
بعد کالبدی- زیستی (C)	۲.۴	۱.۶	۱	۰.۴۹۱

منبع: *یافته‌های پژوهش*

مقایسات زوجی معیارهای بعد اجتماعی و فرهنگی

جدول (۵) مقایسات زوجی معیارهای بعد اجتماعی و فرهنگی (A) را نشان می‌دهد. بر اساس این جدول معیار حقوق اجتماعی-فرهنگی (زیست‌پذیری شهری) (A_3) با وزن ۰.۴۷۳ دارای بیش‌ترین وزن نسبت به معیارهای بعد اجتماعی و فرهنگی تحقق حق به شهر در خام شهرهای غرب استان مازندران است. همچنین نرخ ناسازگاری مقایسات برابر ۰.۰۱ است، پس این ماتریس سازگار است.

[Downloaded from system.khu.ac.ir on 2026-10-30]

[DOI: 10.61186/jgs.25.76.22]

جدول (۵). مقایسات زوجی معیارهای بعد اجتماعی و فرهنگی A (نرخ ناسازگاری: ۰.۰۱)

معیار	A_1	A_2	A_3	وزن
A_1	۱	۱.۸۲	۰.۶۲	۰.۳۲۸
A_2	۰.۵۴	۱	۰.۴۵	۰.۱۹۹
A_3	۱.۵۹	۲.۱۵	۱	۰.۴۷۳

منبع: *یافته‌های پژوهش*

مقایسات زوجی معیارهای بعد اقتصادی

جدول (۶) مقایسات زوجی معیارهای بعد اقتصادی (B) را نشان می‌دهد. بر اساس این جدول معیار حق معاش و پایداری اقتصاد شهر (B_1) با وزن ۰.۶۹۱ دارای بیش‌ترین وزن نسبت به معیارهای بعد اقتصادی تحقق حق به شهر در خام شهرهای غرب استان مازندران است. همچنین نرخ ناسازگاری مقایسات برابر ۰.۰۰ است، پس این ماتریس سازگار است. (جدول ۶)

جدول (۶). مقایسات زوجی معیارهای بعد اقتصادی B (نرخ ناسازگاری: ۰.۰۰)

ابعاد	B_1	B_2	وزن
B_1	۱	۲.۲۴	۰.۶۹۱
B_2	۰.۴۴	۱	۰.۳۰۹

منبع: *یافته‌های پژوهش*

مقایسات زوجی معیارهای بعد کالبدی- زیستی

جدول (۷) مقایسات زوجی معیارهای بعد کالبدی- زیستی (C) را نشان می‌دهد. بر اساس این جدول معیار حق اختصاص‌دهی شهر به خود (C_1) با وزن ۰.۵۰۶ دارای بیش‌ترین وزن نسبت به معیارهای بعد کالبدی- زیستی تحقق حق به شهر در خام شهرهای غرب استان مازندران است. همچنین نرخ ناسازگاری مقایسات برابر ۰.۰۱ است، پس این ماتریس سازگار است.

جدول (۷). مقایسات زوجی معیارهای بعد کالبدی- زیستی C (نرخ ناسازگاری: ۰.۰۱)

معیار	C_1	C_2	C_3	وزن
C_1	۱	۵.۲۱	۱.۲۸	۰.۵۰۶
C_2	۰.۱۹	۱	۰.۲۳	۰.۰۹۶
C_3	۰.۷۸	۴.۱۷	۱	۰.۳۹۸

منبع: *یافته‌های پژوهش*

تشکیل ماتریس مقایسه زوجی ابعاد نسبت به عوامل درونی

در این بخش ماتریس مقایسه زوجی ابعاد نسبت به عوامل درونی به‌صورت جداگانه مورد تحلیل قرار می‌گیرد.

مقایسه زوجی ابعاد نسبت به عامل بعد اجتماعی و فرهنگی

جدول (۸) مقایسه زوجی ابعاد نسبت به عامل بعد اجتماعی و فرهنگی (A) را نشان می‌دهد. بر اساس این جدول بعد کالبدی- زیستی (C) با وزن ۰.۶۳۰ دارای بیش‌ترین وزن نسبت به عامل بعد اجتماعی و فرهنگی در میان ابعاد تحقق حق به شهر در خام شهرهای غرب استان مازندران است. همچنین نرخ ناسازگاری مقایسات برابر ۰.۰۰ است، پس این ماتریس سازگار است.

[Downloaded from system.khu.ac.ir on 2026-10-30]

[DOI: 10.61186/jgs.25.76.22]

جدول (۸). مقایسه زوجی ابعاد نسبت به عامل بعد اجتماعی و فرهنگی A (نرخ ناسازگاری: ۰.۰۰)

ابعاد	B	C	وزن
B	۱	۰.۵۸	۰.۳۷۰
C	۱.۷	۱	۰.۶۳۰

منبع: *یافته‌های پژوهش*

مقایسه زوجی ابعاد نسبت به عامل بعد اقتصادی

جدول (۹) مقایسه زوجی ابعاد نسبت به عامل بعد اقتصادی (B) را نشان می‌دهد. بر اساس این جدول بعد کالبدی- زیستی (C) با وزن ۰.۷۳۷ دارای بیش‌ترین وزن نسبت به عامل بعد اقتصادی در میان ابعاد تحقق حق به شهر در خام شهرهای غرب استان مازندران است. همچنین نرخ ناسازگاری مقایسات برابر ۰.۰۰ است، پس این ماتریس سازگار است.

جدول (۹). مقایسه زوجی معیارها نسبت به عامل بعد اقتصادی B (نرخ ناسازگاری: ۰.۰۰)

ابعاد	A	C	وزن
A	۱	۰.۳۵	۰.۲۶۳
C	۲.۸	۱	۰.۷۳۷

منبع: *یافته‌های پژوهش*

مقایسه زوجی ابعاد نسبت به عامل بعد کالبدی- زیستی

جدول (۱۰) مقایسه زوجی ابعاد نسبت به عامل بعد کالبدی- زیستی (C) را نشان می‌دهد. بر اساس این جدول بعد اقتصادی (B) با وزن ۰.۶۰۰ دارای بیش‌ترین وزن نسبت به عامل بعد کالبدی- زیستی در میان ابعاد تحقق حق به شهر در خام شهرهای غرب استان مازندران است. همچنین نرخ ناسازگاری مقایسات برابر ۰.۰۰ است، پس این ماتریس سازگار است.

جدول (۱۰). مقایسه زوجی معیارها نسبت به عامل بعد کالبدی- زیستی C (نرخ ناسازگاری: ۰.۰۰)

ابعاد	A	B	وزن
A	۱	۰.۶۶	۰.۴۰۰
B	۱.۵	۱	۰.۶۰۰

منبع: *یافته‌های پژوهش*

تشکیل سوپرماتریس اولیه

با استفاده از وزن مقایسات زوجی به‌دست‌آمده سوپر ماتریس اولیه را تشکیل می‌شود. سوپرماتریس اولیه، همان وزن‌هایی است که در بخش قبل از مقایسات زوجی حاصل شد. منظور از هدف در این بخش تحقق حق به شهر در خام شهرهای غرب استان مازندران می‌باشد جدول (۱۱).

جدول (۱۱). تشکیل سوپرماتریس اولیه

ابعاد و معیارها	A	B	C	Goal (هدف)
A	۰	۰.۲۶۳	۰.۴۰۰	۰.۲۰۹
B	۰.۳۷۰	۰	۰.۶۰۰	۰.۳۰۰
C	۰.۶۳۰	۰.۷۳۷	۰	۰.۴۹۱
هدف	۰	۰	۰	۰
A_1	۰.۳۲۸	۰	۰	۰
A_2	۰.۱۹۹	۰	۰	۰

[Downloaded from system.khu.ac.ir on 2026-10-30]

[DOI: 10.61186/jgs.25.76.22]

A_3	۰.۴۷۳	۰	۰	۰
B_1	۰	۰.۶۹۱	۰	۰
B_2	۰	۰.۳۰۹	۰	۰
C_1	۰	۰	۰.۵۰۶	۰
C_2	۰	۰	۰.۰۹۶	۰
C_3	۰	۰	۰.۳۹۸	۰

منبع: *یافته‌های پژوهش*

ایجاد سوپرماتریس موزون

بعد از ایجاد سوپر ماتریس اولیه، باید سوپر ماتریس موزون را ایجاد کرد. سوپر ماتریس موزون از نرمال‌سازی سوپرماتریس اولیه حاصل می‌شود جدول (۱۲).

جدول (۱۲). سوپرماتریس موزون

ابعاد و معیارها	A	B	C	Goal (هدف)
A	۰	۰.۱۳۱	۰.۲۰۰	۰.۲۰۹
B	۰.۱۸۵	۰	۰.۳۰۰	۰.۳۰۰
C	۰.۳۱۴	۰.۳۶۸	۰	۰.۴۹۱
هدف	۰	۰	۰	۰
A_1	۰.۱۶۴	۰	۰	۰
A_2	۰.۰۹۹	۰	۰	۰
A_3	۰.۲۳۶	۰	۰	۰
B_1	۰	۰.۲۳۰	۰	۰
B_2	۰	۰.۱۰۳	۰	۰
C_1	۰	۰	۰.۲۵۲	۰
C_2	۰	۰	۰.۰۴۸	۰
C_3	۰	۰	۰.۱۹۹	۰

منبع: *یافته‌های پژوهش*

ایجاد سوپرماتریس حدی

در این بخش سوپر ماتریس موزون را باید به توان بی‌نهایت رساند تا هر سطر آن به عددی همگرا شود و آن عدد وزن آن بعد یا معیار و یا گزینه است جدول (۱۳).

جدول (۱۳). سوپرماتریس حدی

ابعاد و معیارها	A	B	C	Goal (هدف)
A	۰.۰۸۴۷	۰.۰۸۴۷	۰.۰۸۴۷	۰.۰۸۴۷
B	۰.۱۷۲۵	۰.۱۷۲۵	۰.۱۷۲۵	۰.۱۷۲۵
C	۰.۱۹۷۰	۰.۱۹۷۰	۰.۱۹۷۰	۰.۱۹۷۰

[Downloaded from system.khu.ac.ir on 2026-10-30]

[DOI: 10.61186/jgs.25.76.22]

هدف	۰	۰	۰	۰
A_1	۰.۰۴۷۶	۰.۰۴۷۶	۰.۰۴۷۶	۰.۰۴۷۶
A_2	۰.۰۲۲۶	۰.۰۲۲۶	۰.۰۲۲۶	۰.۰۲۲۶
A_3	۰.۰۶۵۲	۰.۰۶۵۲	۰.۰۶۵۲	۰.۰۶۵۲
B_1	۰.۰۸۴۰	۰.۰۸۴۰	۰.۰۸۴۰	۰.۰۸۴۰
B_2	۰.۰۵۲۸	۰.۰۵۲۸	۰.۰۵۲۸	۰.۰۵۲۸
C_1	۰.۱۴۶۱	۰.۱۴۶۱	۰.۱۴۶۱	۰.۱۴۶۱
C_2	۰.۰۳۲۷	۰.۰۳۲۷	۰.۰۳۲۷	۰.۰۳۲۷
C_3	۰.۰۹۴۳	۰.۰۹۴۳	۰.۰۹۴۳	۰.۰۹۴۳

منبع: *یافته‌های پژوهش*

انتخاب گزینه برتر ابعاد تحقق حق به شهر در خام شهرهای غرب استان مازندران

در این تحلیل با توجه به مقایسه دودویی ابعاد و معیارهای وابسته، وزن و ضریب اهمیت هر کدام از ابعاد و معیارها بر اساس وزن سوپرماتریس حدی تعیین و رتبه‌بندی می‌شود. بر این اساس در بین ابعاد تحقق حق به شهر در خام شهرهای غرب استان مازندران، بعد کالبدی- زیستی (C) با وزن ۰.۱۹۷۰ دارای بیش‌ترین وزن و اهمیت است جدول (۱۴).

جدول (۱۴). رتبه‌بندی ابعاد تحقق حق به شهر در خام شهرهای غرب استان مازندران

ابعاد	وزن نهایی	رتبه‌بندی
بعد اجتماعی و فرهنگی (A)	۰.۰۸۴۷	۳
بعد اقتصادی (B)	۰.۱۷۲۵	۲
بعد کالبدی- زیستی (C)	۰.۱۹۷۰	۱

منبع: *یافته‌های پژوهش*

انتخاب گزینه برتر معیارهای تحقق حق به شهر در خام شهرهای غرب استان مازندران

همچنین در بین معیارهای تحقق حق به شهر در خام شهرهای غرب استان مازندران، معیار حق اختصاص‌دهی شهر به خود (C_1) با وزن ۰.۱۴۶۱، معیار حقوق زیست‌محیطی (C_3) با وزن ۰.۰۹۴۳، و معیار حق معاش و پایداری اقتصاد شهر (B_1) با وزن ۰.۰۸۴۰ دارای بیش‌ترین اهمیت هستند جدول (۱۵).

جدول (۱۵). رتبه‌بندی معیارهای تحقق حق به شهر در خام شهرهای غرب استان مازندران

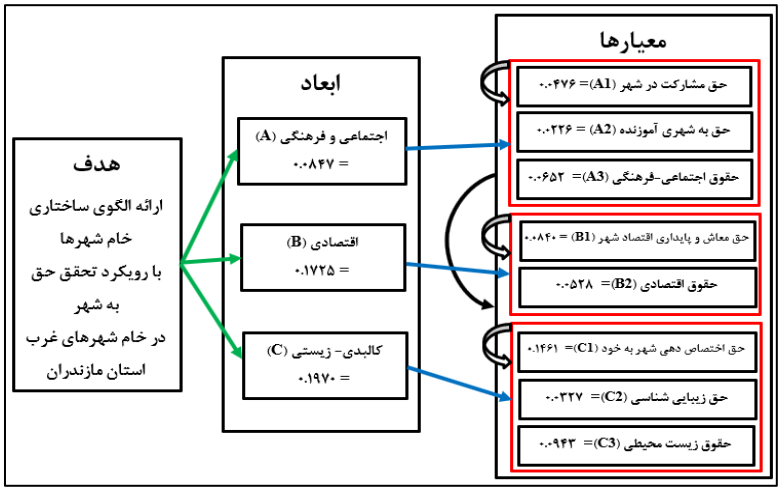
معیارها	نماد	وزن نهایی	رتبه‌بندی
حق مشارکت در شهر (مشارکت‌پذیری)	A_1	۰.۰۴۷۶	۶
حق به شهری آموزنده	A_2	۰.۰۲۲۶	۸
حقوق اجتماعی-فرهنگی (زیست پذیری شهری)	A_3	۰.۰۶۵۲	۴
حق معاش و پایداری اقتصاد شهر	B_1	۰.۰۸۴۰	۳
حقوق اقتصادی	B_2	۰.۰۵۲۸	۵
حق اختصاص دهی شهر به خود	C_1	۰.۱۴۶۱	۱
حق زیبایی‌شناسی	C_2	۰.۰۳۲۷	۷

[Downloaded from system.khu.ac.ir on 2026-10-30]

[DOI: 10.61186/jgs.25.76.22]

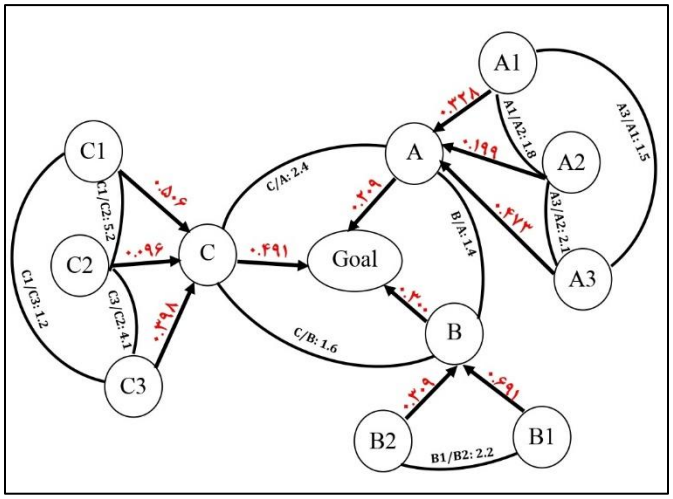
حقوق زیست‌محیطی	C_3	۰.۰۹۴۳	۲

منبع: *یافته‌های پژوهش*

شکل (۳). ارتباط وزنی معیارهای تحقق حق به شهر در خام شهرهای غرب استان مازندران منبع: *یافته‌های پژوهش*

شکل (۴) الگوی ساختاری خام شهرها با رویکرد تحقق حق به شهر در خام شهرهای غرب استان مازندران بر اساس روش فرایند تحلیل شبکه را ارائه می‌دهد.

شکل (۴). ارائه الگوی ساختاری خام شهرها با رویکرد تحقق حق به شهر در خام شهرهای غرب استان مازندران بر اساس روش فرایند تحلیل شبکه (ANP) منبع: *یافته‌های پژوهش*

این پژوهش در پی آن است تا بتواند ضمن تحلیل کلی از وضعیت خام شهرهای استان مازندران (شهرهای با جمعیت کمتر از پنج هزار نفر) به تبیین الگوی شهروندی با رویکرد حق به شهر مبادرت نماید. به‌عبارت‌دیگر، به مقایسه کیفی از وضعیت موجود و اختلاف عرفی و ذهنی میان آن با سطح مطلوب (حداقل آنچه در شهرهای با این میزان جمعیت در حال تجربه کردن می‌باشند) بوده است. در واقع هدف محققان دستیابی به این امر بوده است که آیا صرف شهر شدن یک سکونتگاه می‌تواند توقعات شهروندان را در زمینه احقاق حقوق آن‌ها در قالب آنچه حق به شهر را تداعی می‌کند، برآورده سازد یا خیر؟ بر همین اساس ضمن بررسی ضمنی بررسی سیزده شهر با جمعیت کمتر از ۵ هزار نفر، با تحلیل عمیق‌تر به انتخاب شهرهایی با ویژگی‌های مشابه‌تر مشتمل بر شهرهای غرب استان مازندران تحت عنوان بلده، پول و کجور پوشش مبادرت شد. مقایسه شهرهای فوق‌الذکر با سایر شهرهای استان (خام شهرها) بر مبنای معیارهایی (شامل دوری از مرحلهٔ اقتصاد بسته یا نیمه‌بسته

[Downloaded from system.khu.ac.ir on 2026-10-30]
[DOI: 10.61186/jgs.25.76.22]

روستایی، پیدایش اقتصاد تجاری با سکونتگاه‌های پیرامون خود، پیدایش نقشی خاص در روستا در نظام تعاملات اقتصادی منطقه، برتری در نظام اداری، وسعت، میزان تمرکز، بالاتر بودن سطح رفاه ساکنان، افزایش درآمد و ... و نیز بالا بودن جمعیت و تراکم نسبی جمعیتی و ساختمانی) که محققان جهت تعیین شهرهایی با ویژگی‌های مشابه که در نهایت به برتری نسبی این شهرها منجر شده در نظر داشتند، حاکی از آن بود که شهرهای بلده، پول و کجور دارای تمامی برتری‌های یک مرکز بر پیرامون خود می‌باشند و بنابراین به‌عنوان نمونه‌های نهایی این پژوهش موردبررسی قرار گرفته‌اند. ضمن اینکه سه شهر منتخب به‌واسطه استقرار در نیمه غربی استان مازندران، حوزه جغرافیایی مشخصی را نیز در برگرفته و از این منظر می‌توان مشابهت فضایی را نیز به سایر مؤلفه‌های انتخاب شهرهای موردبررسی اضافه نمود. پس از انتخاب شهرهای موردمطالعه، وضعیت معیارهای حق به شهر در این شهرها در قالب نظرخواهی از شهروندان و سپس متخصصان و کارشناسان موردبررسی و تحلیل قرار گرفت که وضعیت این معیارها و مقایسه وضع موجود با سطح مطلوب (بر اساس طرح‌ها و اسناد فرادست و نیز استانداردهای موجود) حاکی از شکاف موجود در این شهرها (که خود شرایط بهتری را نسبت به سایر خام شهرهای استان داشته‌اند دارد)، که این مسئله به‌نوعی نشان‌دهنده وضعیت به‌مراتب ضعیف‌تری در سایر خام شهرهای استان مازندران می‌باشد.

یافته‌های حاصل از مطالعات پیمایشی پژوهش نشان می‌دهد میزان مشارکت شهروندان در امور شهری که خود یکی از پایه‌های اساسی حق به شهر و سازنده شهر پایدار می‌باشد، در سطح ضعیفی بوده و به نظر می‌رسد اهتمام جدی نیز در راستای توانمندسازی مردم (خصوصاً زنان) به‌منظور سازمان‌دهی وضعیت موجود از سوی مدیران شهری وجود ندارد و میزان پاسخگو بودن مدیران شهری به شهروندان نیز در سطح پایینی قرار دارد. این امر در بعد دیگری که دستیابی شهروندان به امکانات و خدمات شهری را پوشش می‌دهد نیز به شکل حادتری وجود دارد. به‌گونه‌ای که به‌عنوان شرایطی همگن برای هر سه شهر، میزان دستیابی به کاربری‌ها و خدمات متنوع شهری اعم از خدمات بهداشتی و درمانی، فضای سبز و اوقات فراغت، آموزشی، تنوع مراکز خدماتی و ... با محدودیت‌هایی برای شهروندان، نارضایتی را برای ساکنان به وجود آورده است. این مسئله در بعد اقتصادی به‌مراتب پیچیده‌تر است به‌گونه‌ای که علی‌رغم شهر شدن این سکونتگاه‌ها، در حوزه مسائل اقتصادی خلأهای زیادی را در خود می‌بینند به‌گونه‌ای که وضعیت کار و اشتغال، دسترسی به منابع مالی ثانویه (اعتبارات بانکی، منابع) جهت افزایش فرصت‌های معیشت، وضعیت قیمت زمین، یکپارچگی اقتصادی با اقتصاد منطقه‌ای همگی وضعیت نامطلوبی را داشته؛ ضمن اینکه مدیران شهری نیز در این زمینه نتوانسته‌اند شرایط را بهبود بخشند و حتی میزان رضایت از آن‌ها نیز به‌واسطه عدم وجود شفافیت مالی در زمینه تهیه و اجرای پروژه‌های شهری، فقدان سرمایه‌گذاری دولتی و خصوصی در سطح پایینی است و نوآوری خاصی در زمینه بهبود وضعیت به چشم نمی‌آید که متضمن برنامه‌ریزی و تداوم کسب‌وکار برای این شهرها باشد.

به نظر می‌رسد تنها مزایای محدود ناشی از شهر شدن سکونتگاه‌های موردمطالعه عواملی است که به‌واسطه وجود ویژگی-های روستا-شهری در این شهرها می‌باشد که عواملی همچون مطلوبیت دید به عناصر طبیعی شهر مانند کوهستان، دریا و جنگل، میزان ارتباط چهره به چهره و همکاری بین مردم در فضاهای شهری، میزان امکان دسترسی به توسعه مذهبی، فردی و معنوی، حس تعلق به شهر و مکان‌های شهری و به‌ویژه چشم‌انداز طبیعی و مطلوبیت آن در سطح قابل قبولی می‌باشد که همگی مفهوم روستا بودن را نسبت به شهریت و شهرنشینی در ذهن تداعی می‌نماید. در مقابل نیز رضایت و الگوی نسبتاً مطلوب در وضع موجود همانند رضایت از سهولت مسافرت‌های درون‌شهری و وضعیت ترافیک صرفاً به‌واسطه محدود بودن فضای کلی شهر و تعداد خودرو می‌باشد چراکه در زمینه ارائه خدمات همچون وجود و دسترسی به حمل‌ونقل عمومی میزان رضایت عمومی در سطح پایینی است و یا میزان رضایت از الگوی مدیریت پسماند و شبکه فاضلاب به‌واسطه اینکه تقریباً شرایط قبل از شهر شدن را تجربه می‌کند، دارای وضعیت راضی‌کننده‌ای نیست که امتیاز شهر شدن آن را بهبود بخشیده باشد.

[Downloaded from system.khu.ac.ir on 2026-10-30]

[DOI: 10.61186/jgs.25.76.22]

هر چند نمی‌توان به‌طورکلی از شرایط موجود مأیوس بود و اذعان داشت که شرایط به‌طورکلی ناامیدکننده است یا همه شهرها در همه ابعاد دارای ضعف‌های یکسانی هستند. به‌عنوان نمونه، در بعد اجتماعی-فرهنگی، شهر بلده، در بعد اقتصادی شهر کجور بالاترین رتبه را در میان خام شهرهای غرب استان مازندران دارند. ضمن اینکه در بعد کالبدی- زیستی شهرهای کجور، بلده و پول دارای رتبه برابر می‌باشند؛ اما آنچه در قالب قاعده‌ای کلی دست آمده است، بیان این نکته مهم است که آنچه در چند دهه اخیر خصوصاً (۱۴۰۱-۱۳۶۵) در استان مازندران (و البته کل کشور) مشهود می‌باشد، رشد پدیده خام شهری است به‌گونه‌ای که تعداد شهرها از ۳۵ شهر در سال ۱۳۶۵ با افزایش حدود ۴۰ درصدی (۲۳ شهر) و شیب تند به ۵۸ شهر در سال ۱۴۰۱ رسیده است. در این میان، نکته قابل‌تأمل، افزایش معنادار تعداد این شهرها طی سرشماری‌های موردمطالعه از ۱۷ به ۳۰ شهر می‌باشد که بخش اعظمی از شهرهای ایجاد شده از نوع خام شهر می‌باشند. لکن نکته قابل‌توجه عدم تحقق توقعاتی بوده است که شهروندان در پی اندیشه شهر شدن در پی آن بوده‌اند و در واقع مفهوم حق به شهر به صورتی که باید محقق نگردیده است. در بیان این امر، بیان این نکته قابل‌تأمل است که صرف تبدیل یک یا چند سکونتگاه روستایی به شهر نمی‌توان وضعیت مطلوب در زندگی شهروندان را متصور گشت و به‌عبارت‌دیگر توسعه فضایی و کالبدی متضمن توسعه اجتماعی، اقتصادی نیست هر چند عکس این امر امکان‌پذیر است.

نتیجه‌گیری

در این پژوهش با هدف الگوی تحقق حق به شهر مبتنی بر فرایند تحلیل شبکه‌ای در خام‌شهرهای غرب مازندران در ابتدا با بررسی مبانی نظری به تبیین ابعاد و معیارهای تحقق حق به شهر در خام شهرهای غرب استان مازندران پرداخته شد که بر همین اساس، ابعاد موردبررسی شامل بعد اجتماعی و فرهنگی، بعد اقتصادی، و بعد کالبدی- زیستی در راستای تحقق هدف اصلی پژوهش بوده است و در ادامه نیز معیارهای موردبررسی شامل حق مشارکت در شهر (مشارکت‌پذیری)، حق به شهری آموزنده، حقوق اجتماعی-فرهنگی (زیست‌پذیری شهری)، حق معاش و پایداری اقتصاد شهر، حقوق اقتصادی، حق اختصاص-دهی شهر به خود، حق زیبایی‌شناسی و حقوق زیست‌محیطی بود. تحلیل شبکه‌ای ابعاد تحقق حق به شهر در خام شهرهای غرب استان مازندران نشان می‌دهد در بین ابعاد تحقق حق به شهر در خام شهرهای غرب استان مازندران، بعد کالبدی-زیستی با وزن (۰.۱۹۷۰) دارای بیش‌ترین وزن و اهمیت است. درعین‌حال که ابعاد اقتصادی (۰.۱۷۲۵) و اجتماعی و فرهنگی با وزن نهایی (۰.۰۸۴۷) در رتبه‌های بعدی قرار دارند. درعین‌حال که از میان معیارهای تحقق حق به شهر در خام شهرهای غرب استان مازندران، معیار حق اختصاص‌دهی شهر به خود با وزن (۰.۱۴۶۱)، معیار حقوق زیست‌محیطی با وزن (۰.۰۹۴۳) و معیار حق معاش و پایداری اقتصاد شهر با وزن (۰.۰۸۴۰)، دارای بیش‌ترین اهمیت هستند. با توجه به اهمیت هر یک از ابعاد و معیارهای حق به شهر در خام شهرهای غرب مازندران، نگارندگان به ارائه راهبردها و سیاست‌های اجرایی در راستای دستیابی به اهداف پژوهش مبادرت نموده‌اند که در قالب جدول (۱۶) نمایش داده شده است. بر این اساس اولویت برتر با راهبردهایی است که معیارهای آن دارای اهمیت بالاتری هستند. بر این اساس با توجه به تحلیل شبکه‌ای تحقق حق به شهر در خام شهرهای غرب استان مازندران، معیار حق اختصاص‌دهی شهر به‌عنوان اولویت اول و معیار حقوق زیست‌محیطی به‌عنوان اولویت دوم در نظر گرفته می‌شود.

جدول (۱۶). ارائه راهبردهای تحقق حق به شهر در خام شهرهای غرب استان مازندران

ابعاد	معیار	اولویت	راهبردها
بعد اجتماعی و فرهنگی	حق مشارکت در شهر (مشارکت‌پذیری)	۶	- ارتقا مشارکت مردم در تصمیم‌گیری‌های شهری از طریق انتخابات شهری و محله‌ای در خام‌شهرهای غرب استان مازندران - ارتقا توانمندسازی مردم به‌منظور سازمان‌دهی رویدادها و گردهمایی‌های شهری در خام‌شهرهای غرب استان مازندران - تأکید بر پاسخگو بودن مدیران شهری به شهروندان به‌منظور ارتقا اصل شفافیت در خام‌شهرهای غرب استان مازندران

[Downloaded from system.khu.ac.ir on 2026-10-30]

[DOI: 10.61186/jgs.25.76.22]

			- تأکید بر ترویج مشارکت زنان و توانمندسازی آنان در خام‌شهرهای غرب استان مازندران - تأکید بر حمایت از حریم خصوصی افراد در خام‌شهرهای غرب استان مازندران - تأکید بر تقویت حکمرانی شهری در خام‌شهرهای غرب استان مازندران - تأکید بر دخالت و تأثیر مردم در خلق محیط و فضاهای شهری در خام‌شهرهای غرب استان مازندران
	حق به شهری آموزنده	۸	- تقویت حق برخورداری آزادانه و برابر از فرصت‌های آموزشی در خام‌شهرهای غرب استان مازندران - ارتقا حق برخورداری از اوقات فراغت و رشد فردی برای تمامی ساکنان در خام‌شهرهای غرب استان مازندران
	حقوق اجتماعی-فرهنگی (زیست‌پذیری شهری)	۴	- بهبود امکان استفاده گروه‌های مختلف سنی از فضاهای شهری در خام‌شهرهای غرب استان مازندران - بهبود امکان استفاده گروه‌های مختلف جنسی از فضاهای شهری در خام‌شهرهای غرب استان مازندران - ارتقا سلامت جسمی و روانی در شهر از طریق پیشگیری از شیوع بیماری و دسترسی به مراکز درمانی در خام‌شهرهای غرب استان مازندران - ارتقا نشاط و سرزندگی در خام‌شهرهای غرب استان مازندران - ارتقا برخورداری از آرامش در خام‌شهرهای غرب استان مازندران - ارتقا دسترسی به توسعه مذهبی، فردی و معنوی در خام‌شهرهای غرب استان مازندران - ارتقا استفاده معلولان از فضاهای شهری در خام‌شهرهای غرب استان مازندران - تأکید بر ارتباط چهره به چهره و همکاری بین مردم در فضاهای شهری در خام‌شهرهای غرب استان مازندران - تأکید بر تنوع فرهنگی و قومی در خام‌شهرهای غرب استان مازندران
بعد اقتصادی	حق معاش و پایداری اقتصاد شهر	۳	- بهبود الگوی درآمد پایدار در خام شهرهای غرب استان مازندران - تقویت مهارت‌ها و برنامه‌های آموزشی مؤثر توسط مدیران شهری برای شهروندان در خام‌شهرهای غرب استان مازندران - بهبود دسترسی به منابع مالی ثانویه مانند اعتبارات بانکی و منابع در خام‌شهرهای غرب استان مازندران - بهبود توسعه کسب‌وکار محلی و نوآوری در خام‌شهرهای غرب استان مازندران - تأکید بر برنامه‌ریزی و تداوم کسب‌وکار در خام‌شهرهای غرب استان مازندران
	حقوق اقتصادی	۵	- بهبود وضعیت کار و اشتغال در خام‌شهرهای غرب استان مازندران - بهبود وضعیت الگوی قیمت زمین در خام‌شهرهای غرب استان مازندران - بهبود شفافیت مالی در میان مدیران و دست‌اندرکاران شهری در خام‌شهرهای غرب استان مازندران - ارتقا سرمایه‌گذاری دولتی و خصوصی در بخش‌های مختلف شهری در خام‌شهرهای غرب استان مازندران - تأکید بر یکپارچگی اقتصادی شهر با اقتصاد منطقه‌ای و جهانی در خام‌شهرهای غرب استان مازندران
بعد کالبدی-زیستی	حق اختصاص دهی شهر به خود	۱	- تأکید بر تأثیر مردم برای انجام تغییرات و ساخت‌وسازها در محله و یا شهر در خام شهرهای غرب استان مازندران - بهبود وضعیت سهولت مالکیت یا اجاره مسکن در خام شهرهای غرب استان مازندران - ارتقا حس تعلق به شهر و مکان‌های شهری در خام شهرهای غرب استان مازندران - ارتقا دسترسی به فضاهای عمومی و خدماتی کارآمد در خام شهرهای غرب استان مازندران - تأکید بر تصویب برنامه ملی و شهری برای حمایت از تنظیم زمین شهری پایدار در خام شهرهای غرب استان مازندران - ارتقا تنوع مراکز خدماتی در خام شهرهای غرب استان مازندران - تأکید بر چند عملکردی بودن فضای شهری در خام شهرهای غرب استان مازندران - تقویت امنیت جسمی و روانی در فضاهای شهری در خام شهرهای غرب استان مازندران - ارتقا سهولت مسافرت‌های درون‌شهری و وضعیت ترافیک در خام شهرهای غرب استان مازندران - بهبود وضعیت حمل‌ونقل عمومی شهر در خام شهرهای غرب استان مازندران - ارتقا ایمنی و آسایش عابران برای تردد در برابر اتومبیل‌ها در خام شهرهای غرب استان مازندران

[Downloaded from system.khu.ac.ir on 2026-10-30]

[DOI: 10.61186/jgs.25.76.22]

حق زیبایی‌شناسی	۷	- تقویت انطباق نمادها و تزئینات شهری با فرهنگ و تاریخچه شهر در خام شهرهای غرب استان مازندران - تقویت خوانایی ورودی‌ها و مراکز و فعالیت‌های اصلی شهری در خام شهرهای غرب استان مازندران - بهبود تناسب بین ساختمان‌ها و فضاهای اطراف آن در خام شهرهای غرب استان مازندران - ارتقا کیفیت عناصر بصری شهری در خام شهرهای غرب استان مازندران - تأکید بر حفظ هویت و نمایش آن در خام شهرهای غرب استان مازندران - تقویت و توجه بر دید به عناصر طبیعی شهر مانند دریا و جنگل در خام شهرهای غرب استان مازندران - تأکید بر رعایت استانداردها و کدهای اصول ساخت‌وساز در خام شهرهای غرب استان مازندران
حقوق زیست‌محیطی	۲	- ارتقا کیفیت و پراکندگی پارک‌ها و فضای سبز در خام شهرهای غرب استان مازندران - تأکید بر صرفه‌جویی در مصرف انرژی و بهره‌گیری از انرژی پاک و تجدید پذیر در خام شهرهای غرب استان مازندران - بهبود وضعیت جمع‌آوری پسماند شهری و شبکه فاضلاب در خام شهرهای غرب استان مازندران - تقویت پشتیبانی مراکز تصمیم گیر و تصمیم‌ساز از طبیعت، حیات‌وحش و اکوسیستم‌ها در خام شهرهای غرب استان مازندران - تأکید بر پیشگیری از آلودگی هوا در خام شهرهای غرب استان مازندران - تأکید و توجه به آسایش اقلیمی در طراحی محیط شهری در خام شهرهای غرب استان مازندران

منبع: *تحلیل نگارندگان*

منابع

اشتیاقی معصومه؛ شارع‌پور محمود؛ فاضلی محمد. (۱۴۰۰)، بررسی بایسته‌های حق به شهر در فرایند سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی توسعه شهرها (موردی توسعه حمل‌ونقل شهر تهران)، فصلنامه راهبرد اجتماعی فرهنگی، ۱۰(۳۹): ۲۵۷-۲۲۵.

افراخته حسن؛ برزگر صادق؛ سلیمانی مقدم هادی. (۱۳۸۹)، نقش شهرهای کوچک در توسعه ناحیه‌ای (مطالعه موردی شهر زیرآب)، فصلنامه جغرافیایی چشم‌انداز زاگرس، ۲(۳): ۲۳-۵.

پورمحمدی محمدرضا؛ روستایی شهریور؛ خضرنژاد پخشان. (۱۳۹۸)، تحلیل حق به شهر در فضاهای عمومی شهری با تأکید بر رویکرد عدالت جنسیتی. نمونه موردی: شهر ارومیه، فصلنامه زن و جامعه (جامعه‌شناسی زنان)، ۱۰(۴): ۲۲۱-۱۹۵.

خدایاری مطلق صفیه؛ شارع‌پور محمود؛ تولایی نوین (۱۳۹۶)، بررسی تأثیر شاخص‌های مطلوبیت فضای شهری بر میزان تحقق حق به شهر (موردمطالعه: شهر بابلسر)، جامعه‌شناسی نهادهای اجتماعی، ۴(۹): ۲۲۵-۱۸۹.

حبیبی سید محسن؛ امیری مریم (۱۳۹۴)، حق به شهر؛ شهر موجود و شهر مطلوب آنچه که هست و آنچه که باید باشد، نشریه پژوهش‌های انسان‌شناسی ایران، ۵(۲): ۳۰-۹.

حیدری، محمدتقی؛ محمدی شهرام؛ رحمانی مریم. (۱۴۰۰)، پایش نظریه حق به شهر در بازتولید فضای شهر دوستدار سالمند (مطالعه موردی: بافت فرسوده بخش مرکزی شهر زنجان)، فصلنامه پژوهش‌های جغرافیای انسانی، ۵۳(۱): ۲۱۲-۱۹۵.

دولتشاه صدیقه؛ سرور رحیم؛ توکلان علی. (۱۴۰۰)، تحلیلی بر شاخص‌های زیست‌پذیری با رویکرد حق به شهر، مطالعه موردی: بندر ماهشهر، فصلنامه نگرش‌های نو در جغرافیای انسانی، ۱۳(۳): ۱۳۱-۱۰۹.

دارکش محمد؛ استرکی سارا. (۱۳۹۹)، آسیب‌شناسی طرح‌های شهری از منظر حق به شهر (نمونه موردی: طرح شهری نواب - گسترش مترو در محله بریانک)، فصلنامه جامعه‌شناسی فرهنگ و هنر، ۲(۳): ۲۵-۱.

[Downloaded from system.khu.ac.ir on 2026-10-30]

[DOI: 10.61186/jgs.25.76.22]

رفیعیان مجتبی؛ الوندی‌پور نینا. (۱۳۹۵)، مفهوم‌پردازی اندیشه حق به شهر؛ در جست‌وجوی مدلی مفهومی، مجله جامعه‌شناسی ایران، ۱۶(۲): ۴۷-۲۵.

رهبری لادن؛ شارع‌پور محمود (۱۳۹۳)، جنسیت و حق به شهر: آزمون نظریه لوفور در تهران، مجله جامعه‌شناسی ایران، ۱۵(۱): ۱۴۱-۱۱۶.

زارع اندریان قدرت؛ ذبیحی حسین؛ کاردار سعید (۱۴۰۲)، تبیین ارتباط «حقوق شهروندی» و «حقوق معماری و شهرسازی» با تأکید بر «نظریه حق به شهر»، نشریه تحقیقات کاربردی علوم جغرافیایی، ۲۳(۶۹): ۱۷۸-۱۵۵.

شارع‌پور محمود؛ اشتیاقی معصومه. (۱۳۹۹)، بررسی مفهوم حق به شهر در سیاست‌گذاری شهری، فصلنامه مطالعات توسعه پایدار شهری و منطقه‌ای، ۱(۲): ۸۲-۶۵.

شکری فیروزجاه پری؛ صید بیگی صادق؛ کیان‌ژاد زهرا؛ رسولی سید حسن. (۱۴۰۰)، تحلیل فضایی شهرهای کوچک شهرستان بابل بر اساس شاخص‌های زیست‌پذیری شهری، فصلنامه جغرافیای اجتماعی شهر، ۸(۱): ۱۲۷-۱۱۳.

شکوه‌فر فهیمه؛ داودپور زهره؛ بیگدلی‌راد وحید. (۱۴۰۰)، واکاوی چالش تفاوت‌های جنسیتی و حق بر شهر (مطالعه موردی: شهر قزوین)، فصلنامه مطالعات برنامه‌ریزی و سکونتگاه‌های انسانی، مقالات آماده انتشار، انتشار آنلاین شهریور.

شیانی ملیحه؛ زارع حنان (۱۳۹۷)، شهروندی شهری؛ حقوق و تکالیف شهروندان در تهران، فصلنامه برنامه‌ریزی رفاه و توسعه اجتماعی، ۱۰(۳۴): ۱۳۶-۹۵.

کتابچی عماد؛ ولی‌بیگی مائده (۱۳۹۹)، نقش حق بر شهر در ارتقاء حقوق شهروندی، معماری‌شناسی، ۳(۱۶): ۱۴-۱.

مرکز آمار ایران. (۱۳۹۵)، خلاصه آمار جمعیتی ایران در سال ۱۳۹۵، تهران، مرکز آمار ایران.

محمدی مریم؛ کاظمی کیارش. (۱۳۹۹)، بازخوانی یک طرح شهری با بهره‌گیری از انگاره حق به شهر- مجتمع تجاری عرش آجودانیه تهران، فصلنامه برنامه‌ریزی توسعه شهری و منطقه‌ای، ۵(۱۵): ۱۱۷-۸۹.

نظریان اصغر؛ بهارلویی کتایون. (۱۳۹۲)، بررسی کارکرد شهرهای کوچک در نظام شهری و توسعه منطقه‌ای (مطالعه موردی شهر نایین)، نشریه اقتصاد و مدیریت شهری، ۱(۴): ۷۳-۵۹.

نصیری‌مقدم منوچهر؛ آمار تیمور؛ رضائی پرویز. (۱۴۰۱)، بررسی نقش و کارکرد شهرهای کوچک در سهولت خدمات‌رسانی به نواحی روستایی شهرستان رودبار، مطالعات جغرافیایی نواحی ساحلی، ۳(۲): ۱۰۲-۸۹.

هاروی دیوید؛ مری‌فیلد اندی. (۱۳۹۲)، حق به شهر: ریشه‌های شهری بحران‌های مالی، ترجمه: خسرو کلانتری. تهران: انتشارات مهرویستا.

یغفوری حسین؛ کاشفی دوست دیمن. (۱۳۹۷)، ارزیابی و سنجش مؤلفه‌های برآمده از حق به شهر (نمونه موردی: شهر پیرانشهر)، فصلنامه پژوهش و برنامه‌ریزی شهری، ۹(۳۵): ۶۸-۵۷.

حبیبی, سید محسن, & امیری, مریم. (۱۳۹۴). حق به شهر؛ شهر موجود و شهر مطلوب آنچه که هست و آنچه که باید باشد. پژوهش‌های انسان‌شناسی ایران, ۵(۲), ۹-۳۰. doi: 10.22059/ijar.2015.59014

Brown, A., Kristiansen, A. (2009), Urban Policies and the Right to the City: Rights, Responsibilities, and Citizenship, UN-HABITAT, Policy Paper Series on Management of Social Transformations

Brenner, N., Marcuse, P., & Mayer, M. (2012), Cities for people not for profit: critical urban theory and the right to the city. London & New York: Taylor & Francis Group.

Carmen, M. (2020), The more-than-human right to the city: A multispecies reevaluation, Journal of Urban Affairs, Published online: 03 Apr 2020.

Domaradzka, Anna, (2018), Urban Social Movements and the Right to the City: An Introduction to the Special Issue on Urban Mobilization, Volant's (2018) 29:607–620.

Fawaz, M. (2013), Towards the right to the city informal settlements in Samara et.al (2013), Locating Right to the City in the Global South, New York: Routledge.

Harvey, D. (2003), Debates and developments: the right to the city. International Journal of Urban and Regional Research, 27(4): 939-941

Harvey, David. (2008), The right to the city. The City Reader, 6(1): 23-40.

Isin E. (2000), Introduction: democracy, citizenship and the city. In: Isin E.(ed.), Democracy, citizenship and the global city, pp. 1–21. Routledge, New York.

[Downloaded from system.khu.ac.ir on 2026-10-30]

[DOI: 10.61186/jgs.25.76.22]

Lelandais, G. (2013), Citizenship, minorities and the struggle for a right to the city in Istanbul, Citizenship Studies, 17(6-7): 817-836.
Kofman and E. Lebas. Oxford: Blackwell Publishers Ltd
Lefebvre, H. (2002), Critique of everyday life; foundations for a sociology of the everyday. first edition Translated by John Moore. London: Verso, 2
Marcuse, Peter. (2010), Rights in Cities and the Right to the City? Cities for All, 87-98.
Meriläinen, Eija, Fougère, M., Wojciech, P. (2020), Refocusing urban disaster governance on marginalised urban people through right to the city, Environmental Hazards 19, 187-208.
Merrifield A. (2013), The Politics of the Encounter:Urban Theory and Protest under Planetary Urbanization. Athens, GA: The University of Georgia Press
Mitchel, D. (2003), The Right to the City: Social Justice and the Fight for Public Space. New York: Guilford Press.
Purcell, M. (2013), Possible Worlds: Henri Lefebvre and the Right to the City. JOURNAL OF URBAN AFFAIRS, 36, 141-154.
Purcell M.; Shannon K.; Tyman. S. (2015), Cultivating food as a right to the city, Local Environment: International Journal of Justice and Sustainability, 20(10): 1132-1147.
Schmidt S. (2015), The Idea of the Right to the City in the 21st Century. Brent Patterson, Ideology & Architecture.
Tuncer, M., (2017), Urban Aging and the Right to the City: Experiences of Elderly in Kadikoy, Sociology MA Program, Superviser, Kenan Cayir, Istanbul University.

[Downloaded from system.khu.ac.ir on 2026-10-30]

[DOI: 10.61186/jgs.25.76.22]